

**DEVLETLERİN ULUSLARARASI
ANTLAŞMALARDA KAYNAKLANAN
YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ANTLAŞMASI'NIN ÜSTÜNLÜK KOŞULU
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

*Evaluation of States' Obligations Arising from International
Treaties in the Context of the Supremacy Clause of the United
Nations Charter*

Gonca ÜNAL*

ÖZ

Uluslararası hukukta yorum özellikle de mesele uluslararası bir nitelik kazandığı ve tek tek bireyleri değil de devletleri ilgilendirdiği için diğer hukuki gayretlerden daha önemli olarak addedilebilir. Uluslararası antlaşma maddelerinin muhteviyatının, kastedilen anlama uygun bir şekilde değerlendirilerek açığa kavuşturulmasının kıymeti, uluslararası hukuk literatürünün büyük oranda Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın nasıl yorumlanması gerektiği konusunda çıkan tartışmalardan mühlhem olduğu gerçeğinden de anlaşılabilir. Nitekim özünde bir uluslararası antlaşma olan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 16. bölümünde "Çeşitli Hükümler" başlığı altında yer alan 103. madde hala tartışmalı bir içeriğe sahiptir. Madde metni Birleşmiş Milletler üyelerinin, Antlaşmadan doğan yükümlülüklerinin, taraf oldukları diğer bir uluslararası antlaşmadan doğan yükümlülüklerle çatışması halini düzenlemektedir ve çatışma durumunda nihayetinde Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerin daha üstün olduğunu ifade etmektedir.

Makalenin Geliş Tarihi: 15.04.2024, **Makalenin Kabul Tarihi:** 14.10.2024.

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, e-posta: gkurnaz@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6228-9098.

Antlaşmanın önemi ve yeganeliği göz önüne alındığında 103. madde metninin, antlaşmalar ihtilafına atıfta bulunan kısa bir hukuki paragraftan ibaret olmadığı anlaşılacaktır. 103. madde dahilinde uluslararası hukukun şekli kaynakları ile kurulacak hiyerarşik ilişkiler hakkındaki mülahazalar bağlamında, bu çalışma Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan sorumluluklar ile Birleşmiş Milletler üye devletlerinin taraf olduğu diğer uluslararası antlaşmalardan doğan sorumlulukları arasındaki ilişkiyi merkezine almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukukun şekli kaynakları, Birleşmiş Milletler Antlaşması, üstünlük koşulu, antlaşmalar ihtilafı, uluslararası yükümlülük.

ABSTRACT

Interpretation in international law may be considered more important than any other legal endeavor, especially since the matter has international character and concerns States rather than individuals. The importance of interpreting international treaties as intended is evident, given that discussions on understanding the UN Charter heavily influence international law literature. Indeed, Article 103 of the Charter, which is essentially an international treaty, under the heading “*Miscellaneous Provisions*” in Chapter 16, still has a controversial content. The text of the article regulates the conflict of obligations of the members of the United Nations arising from the Charter with obligations arising from another international treaty to which they are a party, and states that in the event of a conflict, the obligations arising from the Charter ultimately prevail.

Given its importance and uniqueness, the text of Article 103 is more than a short legal paragraph referring to the treaty conflicts. Under Article 103's considerations on the possible hierarchical relationship with the formal sources of international law, this study focuses on the relationship between the obligations arising from the Charter and the obligations arising from other international treaties to which the member states of the United Nations are parties.

Keywords: Sources of international law, United Nations Charter, supremacy clause, conflict of treaties, international obligation.

I. GİRİŞ

Devletler, taraf oldukları uluslararası antlaşmalar dolayısıyla birtakım yükümlülükler üstlenir. Yerine getirilmesi gereken bu yükümlülükler arasında bir üstünlük ilişkisinin olup olmadığı değerlendirilirken, ulusal hukuktaki normlar hiyerarşisine benzer² kuvvette bir enstrüman beklemek doğru değildir ancak Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın³ Çeşitli Hükümler başlığı altında düzenlenen 103. madde açıkça bir üstünlük hali düzenlemektedir⁴. İlgili maddeye göre “*Birleşmiş Milletler üyelerinin işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükleri ile başka herhangi bir uluslararası anlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması durumunda, işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükler üstün gelecektir.*”⁵

Bugün, uluslararası hukukun şekli kaynakları teorisinde durduğu nokta açısından, Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. maddenin sıradan bir çatışma kuralı olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Zira diğer çok taraflı antlaşmaların aksine evrensel hukuk düzeninin sürdürülmesinde hayati önem arz eden ve neredeyse uluslararası toplumun tamamının taraf olduğu bu antlaşmadaki üstünlük koşulu, diğer bütün uluslararası antlaşmalardan üstün olmak anlamına gelmektedir⁶. Temel amacı, Antlaşma uyarınca üstlenilen yükümlülüklerle diğer antlaşma taahhütlerine göre öncelik tanıyarak Birleşmiş Milletler eylemlerinin barışın korunmasındaki etkinliğini güvence altına almak olan bu hüküm, anlamının kökeninden yorumlanmasına kadar uzanan birtakım belirsizliklerle doludur⁷.

Madde metninde üzerinde durulması gereken üç mesele vardır: Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan yükümlülükler ile ne kastedildiği, Birleşmiş Milletler üyelerinin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların neleri kapsadığı ve

² Uluslararası hukukun şekli kaynakları arasında bir hiyerarşinin mevcudiyetinden bahisle, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın uluslararası topluluğun anayasası olduğunun kabul eden görüşler de mevcuttur. Bardo Fassbender, “The United Nations Charter As Constitution of the International Community,” *Columbia Journal of Transnational Law* 36, No. 3 (1998): 594.

³ Charter of the United Nations (signed 26.06.1945, entered into force 24.10.1945) 1 UNTS XVI.

⁴ Jan Klabbers, *International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 60.

⁵ Birleşmiş Milletler Antlaşmasının Resmî Gazetede yayınlanmış metni için bkz. RG, 24.08.1945, S. 6092, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>, Erişim Tarihi: 23.01.2023.

⁶ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap (13. Bası)* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 226.

⁷ Robert Kolb, “Does Article 103 of the Charter of the United Nations Apply only to Decisions or also to Authorizations Adopted by the Security Council?” *Zeitschrift für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht* 64, No. 1 (2004): 21.

çatışma halinde devreye girecek olan üstünlük koşulu⁸. Devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirirken taraf olduğu diğer antlaşmalardan kaynaklanan sorumluluklarının ve dolayısıyla da antlaşmaları ihlal edip etmeyeceği meselesinin bu parametreler üzerinden değerlendirilmesi elzemdir.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER AÇISINDAN 103. MADDENİN MAHİYETİ

A. Tarihsel Arka Planı

Birleşmiş Milletler Antlaşması'na ilişkin Hazırlık Komisyonu raporunda 103. maddede yer alan üstünlük koşulunun düzenleme süreci ile ilgili kısım diğer maddeler kadar tartışmalı bir biçimde ele alınmamıştır⁹. Antlaşmanın 2. maddesinin 2. fıkrasının zaten üstlenilen yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi şeklinde bir ödev öngörmesinden bahisle 103. maddenin gereksiz bir düzenleme olduğuna dair çeşitli vurgular yapılmıştır¹⁰. Ancak üstünlük koşulu Birleşmiş Milletler sisteminden önce de var olan bir uygulamadır ve benzer bir hüküm Milletler Cemiyeti Misakı'nda da yer almıştır. Misakın 20. maddesinde üstünlük koşulu şu şekilde düzenlenmiştir: “1. Cemiyet üyeleri, işbu Misakın, Misak hükümleriyle bağdaşmayan, aralarındaki bütün yükümlülükleri ya da antlaşmaları sona erdirdiğini, her biri kendi bakımından kabul ederler ve gelecekte bu çeşit hiçbir bağitlanmaya girmemeyi resmen yükümlenirler. 2. Üye Devletlerden biri, Cemiyete üye oluşundan önce, Misak hükümleriyle bağdaşmaz yükümlülükler altına girmişse, bu yükümlülüklerden kurtulmak için hemen gerekli önlemleri almak zorundadır.”¹¹

⁸ “Üstünlük koşulu” olarak Türkçeleştirdiğimiz “supremacy clause” kavramı uluslararası hukuk literatüründe “üstünlük klozu” olarak da yer almaktadır.

⁹ Report of the Preparatory Commission of the United Nations (1945-1946: San Francisco and London) (23.12.1945). <https://digitallibrary.un.org/record/519440?v=pdf>, Erişim Tarihi: 25.03.2024.

¹⁰ Rudolf Bernhardt, “Article 103,” içinde *The Charter of the United Nations – A Commentary* Vol. II (2nd ed.), ed. Bruno Simma (Oxford: Oxford University Press, 2002), 1293.

¹¹ Maddenin orijinal metni için bkz. “*The Members of the League severally agree that this Covenant is accepted as abrogating all obligations or understandings inter se which are inconsistent with the terms thereof, and solemnly undertake that they will not hereafter enter into any engagements inconsistent with the terms thereof.*

In case any Member of the League shall, before becoming a Member of the League, have undertaken any obligations inconsistent with the terms of this Covenant, it shall be the duty of such Member to take immediate steps to procure its release from such obligations.” The Covenant of League of Nations (signed 28.06.1919, entered into force 10.01.1920).

Misakın 20. maddesinde benimsenen düzenlemenin açıkça bozucu bir fonksiyonu bulunmaktadır. Misak hükümleri ile bağdaşmayan mevcut yükümlülükler ya da üyelerin taraf olduğu diğer antlaşmalardan kaynaklanan sorumluluk sona ererken, üyeler Misak hükümleri ile bağdaşmayan uluslararası antlaşmalara taraf olmamayı da üstlenmiştir. Aynı şekilde Milletler Cemiyetine üye olmadan önce taraf olunan uluslararası antlaşmalar ile Misak arasındaki herhangi bir çatışma halinde üye devletler diğer uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerinden bir an önce kurtulmakla mükelleftir¹².

Milletler Cemiyetinden Birleşmiş Milletlere geçiş sürecinde, bu düzenleme, üye devletlerin diğer uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri üzerindeki bozucu etkiden ziyade¹³ Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri merkeze alacak şekilde değiştirilmiştir. Bunun dışında Misakın aksine 103. madde Birleşmiş Milletler Antlaşması hükümlerinin önceliğini üyelerin gelecekteki anlaşmalarının yanı sıra Birleşmiş Milletler üyesi olmayan ülkelerle yaptıkları anlaşmalara üzerinde de genişletmektedir¹⁴.

Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde, Örgüt organlarının uygulamalarında 103. maddeye hangi referansla veya hangi koşullarda başvurulduğu konusu Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan ve üstün gelecek olan yükümlülüklerin mahiyeti konusunda aydınlatıcı olabilir. Nitekim Birleşmiş Milletler de antlaşma maddelerinin her birine özgülediği, Örgütün kuruluş yılından bugüne belirli aralıklarla düzenlediği ve de Birleşmiş Milletler organlarının antlaşma maddelerine hangi bağlamlarda referansta bulunduğunu gösteren raporlardan oluşan bir koleksiyona sahiptir¹⁵.

¹² 20. madde ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hersch Lauterpacht, "The Covenant as the Higher Law," *British Yearbook of International Law* 17 (1936): 54-65.

¹³ Leland M. Goodrich ve Edvard Isak Hambro, *Charter of the United Nations: Commentary and Documents*, (Boston: World Peace Foundation, 1946), 281.

¹⁴ International Law Commission, "*Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, Report of the Study Group of the International Law Commission Finalized by Martti Koskenniemi*," UN Doc. A/CN.L.682 (ILC Report on Fragmentation) (13.04.2006): 168, para. 330.

¹⁵ İşbu çalışmada gayriresmi çevirisi benimsenen "Birleşmiş Milletler Organlarının Uygulamaları Koleksiyonu" olarak Türkçeye aktarabileceğimiz bu raporlar serisine daha önce ulusal yazında atıfta bulunan bir kaynağa rastlanılmadığından, içeriği anlamsal olarak karşılayan "koleksiyon" ifadesine başvurulmaya devam edilecektir. *Repertory of Practice of United Nations Organs, Charter of United Nations*. <https://legal.un.org/repertory/art1.shtml>, Erişim Tarihi: 15.01.2024.

B. Birleşmiş Milletler Organlarının 103. Maddeye İlişkin Uygulamaları

Birleşmiş Milletler organlarının uygulamalarında, Antlaşmanın 103. maddesine referansta buldukları durumlara ve atfettikleri işlemlere ilişkin 1945-2020 yılları arasında belirli aralıklarla düzenlenen on iki adet ek rapor ve Örgütün kuruluş yıllarını değerlendirmeye alan bir adet uygulama koleksiyonu mevcuttur¹⁶. İlgili raporlar kapsadıkları dönem içerisinde çeşitli Birleşmiş Milletler organlarının hangi saikle 103. madde uygulamasına başvurulduğunu göstermektedir. Esasında Birleşmiş Milletler Örgütünün kendisinin, 103. madde ile kastedilen Birleşmiş Milletler Antlaşması kaynaklı yükümlülüklerin uygulamaya ne şekilde sirayet edeceği konusundaki yorumlarından oluşan bir koleksiyon görevi de görmektedir.

Raporlardan anlaşılacağı üzere geçen zaman içerisinde Birleşmiş Milletler organlarının 103. madde bağlamındaki pratiği; kurulan uzmanlık örgütleri, Örgüt bünyesinde imzalanan uluslararası antlaşmalar, Güvenlik Konseyi kararları, bölgesel uluslararası örgütler ve bölgesel antlaşmalar, yatırım antlaşmaları, yüksek katımlı uluslararası insan hakları antlaşmaları, uluslararası antlaşmalar hukukunda yaşanan gelişmeler gibi çeşitli fenomenler dolayısıyla sık sık gündeme gelmiş ve zaman zaman tartışmalı atıflar da alarak güçlenmiştir.

Ek raporlarda değinilen bütün meseleleri bu başlık dahilinde incelemek güçtür. Ancak Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. madde ile üstünlük atfedilen yükümlülüklerin hem doğrudan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın uygulamasından kaynaklanan yükümlülükleri hem de -çatışmalar çeşitlendikçe, oldukça dolaylı bir şekilde varlık sahasına sirayet edebilen yükümlülükleri kapsadığını Birleşmiş Milletlerin kuruluş yıllarındaki dinamiklerle birlikte anlamak adına koleksiyondan birkaç örneğe yer verilebilir.

Güvenlik Konseyinin halihazırda yürürlükte olmayan Uzmanlar Komitesi, 1946 yılının Kasım ayında İsviçre'nin Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'ne taraf olması için gerekli koşulları değerlendirmiştir. Komite Güvenlik Konseyine sunduğu raporda "*Birleşmiş Milletler herhangi bir üye*

¹⁶ Repertory of Practice of United Nations Organs, Charter of United Nations, Chapter XVI-Miscellaneous Provisions, Article 103, Vol. V (1945-1954) and Supplements No. 1-12 (1954-2020). <https://legal.un.org/repertory/art103.shtml>, Erişim Tarihi: 25.02.2024

devletin Antlaşmanın 94. maddesi¹⁷ dahilindeki bütün yükümlülüklerinin kabulü” koşulu ile şu tavsiyelerde bulunmuştur: “Komitenin görüşüne göre, Birleşmiş Milletler üyesi bir devletin 94. madde altındaki yükümlülükleri, hükümleri 94. madde ile ilgili olduğu ölçüde, 25. ve 94. madde altında ortaya çıkan tamamlayıcı yükümlülükleri de içerir.

Birleşmiş Milletler üyesi olmayan ancak Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’ne taraf olan devletler 94. madde bağlamında ‘Birleşmiş Milletler üyesi olarak tüm yükümlülükleri’ kabul ettiklerinde, 94. madde hükümleri ile ilgili olarak 25. ve 103. madde altındaki bu tamamlayıcı yükümlülükler tarafından da bağlı olurlar.” Rapor ve Komitenin tavsiyesi bir bütün olarak Güvenlik konseyi tarafından kabul edilmiştir¹⁸. Genel Kurul ise Güvenlik Konseyinin 91(1) sayılı kararı ile bu raporu ve Güvenlik Konseyinin tavsiyelerini kabul etmiştir¹⁹.

1955-1959 yılları için hazırlanan II numaralı Ek Raporunda, maddeye şu durum sebebiyle atıfta bulunulmuştur. Uluslararası Adalet Divanının 28 Kasım 1958 tarihli Hollanda ve İsveç arasındaki 1902 tarihli Çocuk Vesayetine İlişkin Sözleşme’nin Uygulanmasına İlişkin Davadaki kararına ayrı bir görüş eklenmiştir. Bu görüşle Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. Maddesi 1(c) paragrafı uyarınca, ulusal kamu düzeni kavramının Divanın temel hukuk kaynağı olarak uygulaması gereken medeni uluslar tarafından tanınan genel hukuk ilkelerine ayrılmaz bir şekilde bağlı olduğu belirtilmiştir. Sonuç olarak, İsveç’in ulusal kamu düzeni, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 103. maddesi hükümleri uyarınca, İsveç ve Hollanda arasında çocukların vesayetini düzenleyen ilgili sözleşme hükümlerine üstün gelmiştir²⁰.

¹⁷ Birleşmiş Milletler Antlaşması 94. maddeye göre “1. Birleşmiş Milletlerin her üyesi, taraf olduğu tüm uyuşmazlıklarda, Uluslararası Adalet Divanının kararına uymayı yükümlenir. 2. Bir uyuşmazlığın taraflarından biri, Divanın verdiği bir hükme göre kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmese, öbür taraf Güvenlik Konseyine başvurabilir. Konsey de gerekli görürse, hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir ya da alınacak önlemleri kararlaştırabilir”.

¹⁸ United Nations Security Council (UNSC) Resolution 91/1, U.N. Doc. S/RES/91 (30.03.1951). <https://digitallibrary.un.org/record/112064>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

¹⁹ Repertory, Vol. V (1945-1954), 315-316, para. 3.

²⁰ Bu bağlamda bir devletin kamu düzeni, uluslararası hukukun genel ilkeleri ile ilişkilendirildiğinden, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü 38. Madde ise Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. Madde dolayısıyla üye devletlerin diğer uluslararası sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerinden üstün olduğundan, dolaylı olarak İsveç’in kamu düzeni, İsveç ve Hollanda arasında uluslararası imzalanan sözleşme hükümlerinden üstün kabul edilmiştir. Repertory, Supplement II, Vol. III (1955-1959): 507, para. 2.

C. Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan Kaynaklanan Yükümlülükler

1. Doğrudan Antlaşmadan Kaynaklanan Yükümlülükler

Uluslararası yükümlülük, uluslararası hukukun kaynaklarından doğan olumlu veya olumsuz edimler anlamına gelmektedir ve bahse konu olan kaynak bir uluslararası antlaşma ise, antlaşmanın tarafı olan uluslararası hukuk kişilerinin hak ve yükümlülükleri söz konusu olur. Dolayısıyla öncelikle, aynı zamanda bir uluslararası antlaşma olan Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerin neler olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda 103. maddenin lafzında geçen “...*işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükler*” ifadesi doğrudan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kendisinden kaynaklanan yükümlülüklerle atıfta bulunmaktadır. Söz konusu yükümlülüklerin en açık örnekleri Birleşmiş Milletler Antlaşması 2. madde 3. fıkradan doğan uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ve 2. madde 4. fıkroda düzenlenen kuvvet kullanmaktan imtina edilmesi şeklindeki yükümlülüklerdir.

Birleşmiş Milletlerin nihai amacının uluslararası barış ve güvenliğin tesisi olduğu düşünülürse, bu amaç uğruna Birleşmiş Milletler bünyesinde girilen her faaliyet, üyeler nezdinde ve 103. madde bünyesinde yükümlülükler doğurabilmektedir. Ancak bunlar dışında Birleşmiş Milletler her uluslararası örgüt gibi organları vasıtasıyla hareket etmektedir ve bu organlarca öngörülen bağlayıcı kararlar çeşitli yükümlülükler doğurmaktadır²¹. Söz gelimi 25. maddede düzenlenen “...*işbu Antlaşma uyarınca, Güvenlik Konseyinin kararlarını kabul etmek ve uygulamak*” ve yine 94. maddede yer alan “*Birleşmiş Milletlerin her üyesi, taraf olduğu tüm uyuşmazlıklarda, Uluslararası Adalet Divanının kararına uymayı yükümlenir*” ifadeleri üye devletlere 103. madde ile ilişkilendirilebilecek çeşitli yükümlülükler yüklemektedir²².

Uluslararası yazında 103. maddenin muhteviyatının yalnızca bağlayıcı kararlara indirgenmesi veya yetkilendirmeleri ya da tavsiyeleri kapsamı şeklinde bir görüş ayrılığı bulunmaktadır²³. Bu tartışmada maddeyi nispeten daha dar yorumlayan görüşler tarafından maddenin lafzında geçen

²¹ Sophocles Kitharidis, “The Power of Article 103 of the UN Charter on Treaty Obligations,” *Journal of International Peacekeeping* 20, No. 1-2 (2016): 115.

²² Bernhardt, 1295-1296.

²³ Kolb, 24.

“yükümlülükler” ifadesinin, tavsiyeler veya diğer zorunlu olmayan eylemler hariç olmak üzere bağlayıcı normlarla sınırlı olan açık ve net bir anlamı olduğu iddia edilmektedir²⁴. Ancak özellikle Soğuk Savaş döneminde veto yetkisinin gereksiz kullanımı Güvenlik Konseyinin karar alma mekanizmasını işlevsiz hale getirmiştir. Bu sebeple Genel Kurulun 377(V) sayılı ünlü “Barış İçin Birlik” kararında, üye devletlere güç kullanımı da dahil olmak üzere gerekli diğer araçların kullanılmasını tavsiye etme veya üye devletleri bu araçların kullanımını konusunda yetkilendirme yöntemine başvurulmuştur²⁵.

Gelinen noktada Robert Kolb Birleşmiş Milletlerin VII. bölüm alanında, aksi takdirde engellenebilecek olan etkin eyleminin öncelikli gerekliliği dolayısıyla yetkilendirmeleri ve tavsiyeleri 103. madde kapsamında değerlendirmiştir²⁶. Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 2. maddesinin 2. fıkrası dolayısıyla üye devletlerin Örgüt kararlarını iyi niyetle dikkate alma yükümlülüğünün bulunması ve Antlaşmanın doğasında bulunan iş birliği ilkesi de yetkilendirme ve tavsiyelerin 103. madde kapsamında kabul edilmesinde başvurulan argümanlardır²⁷. Koskenniemi Uluslararası Hukuk Komisyonunun parçalanma (fragmentasyon) raporunda, Bernhardt ise Birleşmiş Milletler Antlaşması’na ilişkin yorumunda bağlayıcı olmayan kararların 103. Madde bağlamında değerlendirilemeyeceğini açık bir biçimde belirtmiştir²⁸.

2. Güvenlik Konseyi Kararları

Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın işleyişine ilişkin olanlar dışında 103. madde kapsamındaki yükümlülüklerin büyük bir kısmı Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlardan kaynaklanmaktadır²⁹. Dolayısıyla Güvenlik Konseyinin, elbette Birleşmiş Milletlerin amaç ve hedefleriyle uyumlu olan³⁰,

²⁴ Bernhardt, 1296.

²⁵ United Nations General Assembly (UNGA) Resolution 377(V), Uniting for Peace, 5th Sess., U.N. Doc. A/RES/377(V) (03.11.1950). [https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf), Erişim Tarihi: 11.04.2024.

²⁶ Kolb, 34.

²⁷ Benedetto Conforti, *The Law and Practice of the United Nations* (Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005), 292-293

²⁸ International Law Commission, 169, para. 331; Bernhardt, 1296.

²⁹ Stefan Talmon, “The Security Council as World Legislature,” *American Journal of International Law* 99, No. 1 (2005): 185.

³⁰ Alexander Orakhelashvili, “The Impact of Peremptory Norms on the Interpretation and Application of United Nations Security Council Resolutions,” *The European Journal of International Law* 16, No.1 (2005): 69.

kararlarında öngörülen yükümlülükler üye devletlerin taraf oldukları diğer antlaşmalardan doğan yükümlülüklerden üstün olarak değerlendirilebilmektedir. Konsey kararları ile ilgili olarak kimi yazarlar 103. maddedeki öncelik kuralının kapsamını Örgüt organlarının, yani söz gelimi Güvenlik Konseyinin VII. bölüm eylemleri alanındaki “kararları” ile sınırlandırırken, diğerleri bunun kapsamını herhangi bir antlaşmanın Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın esas hükümlerine uygunluğunun soyut kontrolüne kadar genişletmektedir³¹.

Nitekim 103. maddeye yani üstünlük koşuluna başvurulmuş uluslararası davalarda çoğunlukla bir Güvenlik Konseyi kararından ve başka bir uluslararası antlaşmadan kaynaklanan yükümlülüklerin çatışması söz konusu olmuştur. Söz gelimi Lockerbie davasında suçluların iadesi hakkında çıkartılan 1992 tarihli 748 sayılı Güvenlik Konseyi kararı³², üye devletin 1971 tarihli Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Hukuka Aykırı Eylemlerin Önlenmesine İlişkin Montreal Antlaşması’ndan³³ doğan yükümlülüklerine galebe çalmıştır³⁴.

Dava temel olarak Libya’nın İskoçya kasabası Lockerbie üzerinde patlatılan uçağın sorumluları olarak suçlanan iki vatandaşını iade etme meselesinden kaynaklanmaktadır³⁵. Zira Libya, tarafı olduğu 1971 Montreal Antlaşması’ndan hareketle, suçluları sadece kendi iç hukukuna göre yargılamaması durumunda iade edebileceği ibaresine dayanarak, suçluların iadesi konusunda çok istekli davranmamıştır. Güvenlik Konseyi ise 1992 yılında almış olduğu 731 sayılı kararında Libya’nın iade işlemini gerçekleştirmesini talep etmiştir³⁶.

Neticede Uluslararası Adalet Divanı; Libya, Montreal Antlaşması dâhilinde hangi kararı alırsa alsın, Güvenlik Konseyi kararından kaynaklanan

³¹ Kolb, 22.

³² United Nations Security Council (UNSC) Resolution 748, U.N. Doc. S/RES/748 (31.03.1992). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/748 (1992), Erişim Tarihi: 23.01.2023.

³³ Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Civil Aviation (signed 23.09.1971, entered into force 26.01.1973) 974 UNTS 178.

³⁴ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom)*, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1998. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/88/088-19980227-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

³⁵ Ayşe Nur Tütüncü, *Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007)* (İstanbul: Beta Yayınları, 2008), 229.

³⁶ United Nations Security Council (UNSC) Resolution 731, U.N. Doc. S/RES/731 (21.01.1992). <https://digitallibrary.un.org/record/135677?v=pdf>, Erişim Tarihi: 23.01.2023.

yükümlülüklerin öncelikli olduğu kararına varmıştır³⁷. Özellikle Birleşmiş Milletler Antlaşması 25. maddeyi işaret eden Divan, Güvenlik Konseyi kararlarından kaynaklanan yükümlülüklerin 103. madde kapsamına girdiğini ve üye devletlerin, Montreal Antlaşması da dâhil olmak üzere, taraf olduğu diğer uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerinden üstün olduğunu ifade etmiştir³⁸.

Güvenlik Konseyinin takdir yetkisi oldukça geniştir ancak Konseyin güçleri Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alan kurallar ve Örgütün temel amaç ve hedefleri tarafından sınırlandırılmıştır. Doğal olarak, Güvenlik Konseyi kararları, Lockerbie davasında olduğu gibi, ancak ve ancak Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın amaç ve ilkeleri ile uyumlu ise 103. madde nezdinde bir anlam ifade edecektir ve yetkiyi aşan kararlar 103. madde kapsamına girebilecek herhangi bir yükümlülüğe vücut vermeyecektir³⁹. Ayrıca Güvenlik Konseyinin tüm kararlarının üyelerin üzerinde bir yükümlülük doğurmadığını ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VI. ve VII. bölüm kapsamının dışında alınan kararların çoğunlukla bağlayıcı niteliği bulunmayan tavsiyeler içerdiğini tam da burada belirtmek gerekmektedir⁴⁰.

Güvenlik Konseyi kararlarının üstünlük doğurduğu alanların sınırlı yorumlanması mecburiyeti dışında kararlardan doğan yükümlülüklerle ilgili başka bir tartışma daha söz konusudur. Konsey kararları, 2004 tarihli 1546 sayılı kararda⁴¹ da görüldüğü üzere, sıklıkla müstakil kararlar değildir ve mevzu bahis kararların diğer Birleşmiş Milletler belgeleri ile iş birliği içerisinde yürütülmesi gerekmektedir. Bu neviden iş birlikleri Birleşmiş Milletler sisteminde yeterince yaygın olarak benimsenen hukuki teknikler olduğundan 103. madde açısından bir sorun teşkil etmezler. Lakin kararların yorumlanması bazı sorunlara yol açabilmektedir. Söz gelimi Güvenlik Konseyince kullanılan “*gereken tüm*

³⁷ Tütüncü, 233.

³⁸ *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United Kingdom)*, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1998, para. 50. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/88/088-19980227-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

³⁹ Rain Liivoja, “The Scope of the Supremacy Clause of the United Nations Charter,” *International and Comparative Law Quarterly* 57, No. 3, (2008): 586.

⁴⁰ Michael C. Wood, “The Interpretation of Security Council Resolutions,” *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 2, No. 1 (1998): 86.

⁴¹ United Nations Security Council (UNSC) Resolution 1546, The situation between Iraq and Kuwait, U.N. Doc. S/RES/1546 (08.08.2004). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/381/16/PDF/N0438116.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 23.01.2023.

önlemler”⁴² şeklindeki örtmece tabir, kuvvet kullanılmasına verilen izni de işaret edebileceğinden, Konseyin esasında nasıl bir yetki verdiğini kavramak bazen zorlayıcı bir hal alabilmektedir⁴³. Bir anlamına bu ifadenin *mot à mot* anlamının kuvvet kullanımına başvurabilme yetkisini kastettiğini farz ettiğimizde, yorum meselesinin ciddiyeti daha rahat anlaşılabilir⁴⁴.

III. ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR BAKIMINDAN 103. MADDENİN MAHİYETİ

A. Uluslararası Antlaşma Teriminin Kapsamı

Birleşmiş Milletler Antlaşması’ndan doğan yükümlülüklerin niteliğinin ve içeriğinin ne olduğu meselesinin ardından, Birleşmiş Milletlere üye devletlerin diğer antlaşmalardan doğan yükümlülükleri ile neyin kastedildiğini de kavramak gerekmektedir⁴⁵. Madde metninin orijinalinde kullanılan “*international agreement*” kavramının bildiğimiz anlamda uluslararası antlaşma terimine denk düştüğünü söylemek mümkündür⁴⁶. Asıl mesele imzalanan uluslararası antlaşmaların Birleşmiş Milletler Sekreterliğine kaydedilmesi yükümlülüğünü düzenleyen Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 102. maddesinin orijinal metninde kullanılan “*every treaty and international*

⁴² “...the authority to take all necessary measures to contribute to the maintenance of security and stability...” Bkz. United Nations Security Council (UNSC) Resolution 1546, The situation between Iraq and Kuwait, U.N. Doc. S/RES/1546 (08.06.2004) para. 10. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/381/16/PDF/N0438116.pdf?OpenElement>, Erişim Tarihi: 23.01.2023.

⁴³ Güvenlik Konseyi kararlarındaki bu ifadelerin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda bkz. Ayşe Füsün Arsava, “BM Güvenlik Konseyi Rezolüsyonlarının Yorumu,” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 136 (Mayıs-Haziran 2018): 363.

⁴⁴ Liivoja, 589.

⁴⁵ Bu çalışma bağlamında değerlendirilmemekle birlikte esasında maddenin yasal gücünün sadece üye devletleri değil “uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ... özel sözleşmeler, lisanslar ve izinleri” de kapsadığı görüşünü taşıyan çalışmalar da mevcuttur. Kushtrim Istrefi, “The Application of Article 103 of the United Nations Charter in the European Courts: The Quest for Regime Compatibility on Fundamental Rights,” *European Journal of Legal Studies* 5, No. 2 (Winter 2012): 101.

⁴⁶ Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. maddenin orijinal metni için bkz.: “*In the event of a conflict between the obligations of the Members of the United Nations under the present Charter and their obligations under any other international agreement, their obligations under the present Charter shall prevail.*”

agreement” ifadesinden kaynaklanmaktadır⁴⁷. Zira yalnızca maddenin lafzına bakıldığında “*treaty*” ve “*agreement*” kavramlarının birbirlerinden farklı olduğu şeklinde bir anlam çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın lafzının yorumlanması uluslararası hukuk literatüründe sayısız tartışmaya yol açtığından, birbirleri yerine kullanılan ifadelerin kasti bir biçimde kullanılmış olması ile gayriihtiyarî benimsenmiş olması arasında büyük fark söz konusudur. Antlaşmanın düzenlendiği dönemin gerçeklerinin de dikkate alınmak suretiyle yorumlanması gereken bu dilbilimsel fark, San Francisco Konferansı’nda Sovyet delege tarafından da dile getirilmiştir. “*Agreement*” kavramının teknik anlamda antlaşmalardan daha özgün enstrümanlara atıfta bulunmak için benimsenmiş olabileceği şeklindeki yorum, tabirin genel anlamda uluslararası antlaşmaları kastettiği şeklinde bir görüşle karşılık bulmuş ve bu görüşe konferansta yer alan hiçbir delege itiraz etmemiştir. Yani meselenin Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın değerlendirilmesi esnasında açıklığa kavuştuğunu ve her iki kavramın da uluslararası antlaşma terimine referansta bulunduğunu söylemek mümkündür⁴⁸.

Ardından Uluslararası Adalet Divanında görülen Güneybatı Afrika davasında da bahse konu olan uluslararası antlaşma meselesi hâkim Philip C. Jessup tarafından şöyle değerlendirilmiştir: “...*bu maddeyi herhangi bir antlaşmayı, sözleşmeyi, uzlaşmayı veya başka bir çeşitteki uluslararası taahhüt veya üstleniş dışarıda bırakacak şekilde yorumlamak için ortada hiçbir sebep yoktur.*”⁴⁹ Hâkim Jessup’un da açık bir şekilde ifade ettiği gibi 103. madde uluslararası antlaşmanın herhangi bir formunu madde kapsamından hariç tutmamaktadır. Nitekim bizim dilimizde de uluslararası antlaşma kavramını ikame eden sözleşme, akit, uzlaş, misak, şart, protokol, genel senet gibi

⁴⁷ Birleşmiş Milletler Antlaşması 102. maddenin orijinal metni için bkz. “*I. Every treaty and every international agreement entered into by any Member of the United Nations after the present Charter comes into force shall as soon as possible be registered with the Secretariat and published by it.*”

⁴⁸ The United Nations Conference on International Organization (UNCIO), “Summary Report of Eighteenth Meeting of Coordination Committee” içinde *Documents of the United Nations Conference on International Organization San Francisco* (New York: United Nations Information Organization, 1945), 112.

⁴⁹ “...*appears to be no reason to interpret this Article as excluding any treaty, convention, accord, or other type of international engagement or undertaking.*” Bkz. *Southwest Africa (Ethiopia v South Africa, Liberia v South Africa)*, Judgment, Separate Opinion of Judge Jessup, I.C.J. Reports 1962, para. 407. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/47/047-19621221-JUD-01-03-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2024.

birçok tabir bulunmaktadır⁵⁰. Divan daha sonra Nikaragua davasında da benzer tutumda bir neticeye varmış ve üye devletlerin taraf olduğu bütün bölgesel, evrensel, iki taraflı ya da çok taraflı düzenlemelerin daima 103. maddenin konusu kapsamına girdiğine vurgu yapmıştır⁵¹.

B. Bazı Uluslararası Antlaşmaların Durumu

Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. madde metninde üyelerin taraf olduğu diğer uluslararası antlaşmalardan nelerin kastedildiğinin kavranmasını takiben 103. maddenin istisnası sayılabilecek yani bir anlamda Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerin üzerinde üstünlük kuramayacağı yükümlülükler doğuran uluslararası antlaşmaların mevcut olup olmadığı da değerlendirilmelidir. Zira her ne kadar Birleşmiş Milletler Antlaşması hayati önem arz eden bir uluslararası antlaşma olsa da Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluş antlaşması olan Roma Statüsü ya da geniş katılımın sağlandığı uluslararası insan hakları sözleşmeleri de Birleşmiş Milletler Antlaşması kadar önemlidir. Son zamanlarda bazı uluslararası insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk antlaşmalarından doğan yükümlülüklerin öncelikli bir statüsü olduğu ve bu nedenle de 103. madde kapsamında değerlendirilemeyeceği meselesi tartışılmıştır. Bu noktada üstünde ehemmiyetle durulması gereken Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ilişkin tartışmalar büyük oranda Al-Jedda davasından önce yürütülmüştür⁵². Al-Jedda davasında, Lordlar Kamarası, İngiliz-İrak çifte vatandaşlığına sahip Hilal Al-Jedda'nın önleyici bir tedbir olarak muayyen bir süreyle sınırlı olmaksızın Irak'ta, İngiliz Birlikleri tarafından gözaltına alınmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmesinin mümkün olup olmadığını karara bağlamıştır⁵³. Lordlar

⁵⁰ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk (Gözden Geçirilmiş 12. Baskı)* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2013), 46-48.

⁵¹ "...all regional, bilateral, and even multilateral, arrangements that the Parties to this case may have made ...must be made always subject to the provisions of Article 103." Bkz. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v USA)*, Judgment, Jurisdiction and Admissibility, I.C.J. Reports 1984, para. 107. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/70/070-19841126-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2024

⁵² R. (Al-jedda) v. Secretary of State for Defence, Judgment of 12 August 2005, Case No. CO/3673/2005 (2005).

⁵³ Ayşe Füsün Arsava, "AİHK'nun Konvansiyon Alanı Dışında Uygulanması Kriterleri ve Bu Çerçevede Doğan Uluslararası Sorumluluk," *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, No. 2 (2011): 12.

Kamarasının Güvenlik Konseyi kararları ile yapılan ülke yetkilendirmelerinin, 103. maddenin kapsamına girdiği görüşten yana taraf aldığı davanın konusu Güvenlik Konseyinin 2004 tarihli 1546 sayılı kararının hukuki etkileri ile ilgilidir. Bu karar Irak'ta operasyonda bulunan koalisyon güçlerine kararda belirtilen maddelerle uyumlu olarak, güvenliğin ve istikrarın sürdürülmesine katkıda bulunmak için gerekli bütün önlemleri alma hatta karar metnindeki muğlak ifadelerin yorumuyla gerektiğinde şüpheli isimleri gözaltına alma yetkisi vermiştir⁵⁴. Lord Thomas Bingham çoğunluğun görüşü olarak, uygulanan gözaltı önleminin İngiltere'ye tahmil edilmesinin gerektiğini ifade etmiştir⁵⁵. Bununla beraber Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yükümlülükleri ile Irak'ta güvenliğin teminine ilişkin Birleşmiş Milletler hukukundan doğan yükümlülüklerin bağdaştırılması, bu önlemlerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi garantisi çerçevesinde mütalâa edilmesi ile mümkün olmuştur. Lordlar Kamarası esasında 103. madde dolayısıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden üstün olması sebebiyle, 103. maddeyi işletime sokarak ilgili Güvenlik Konseyi kararının uygulanacağı görüşünü savunmuştur⁵⁶.

Al-Jedda davasında aynı zamanda 103. maddenin sadece Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerin diğer uluslararası anlaşmaların yükümlülükleriyle çatıştığı durumlarda uygulandığı ve insan hakları güvencelerinin kendileri de Birleşmiş Milletler Antlaşması kapsamındaki yükümlülükler olduğundan 103. maddenin bu bağlamda uygulanamayacağı öne sürülmüştür. Ancak Temyiz Mahkemesi Antlaşmadaki insan hakları hükümlerinin hemen uygulanabilir yükümlülükler yaratmadığına ve stratejik hedefler belirleme işine yaradığına karar vermiştir⁵⁷. Bu bakımdan uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin doğrudan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda mündemiç olduğu ifadesi daha iyi değerlendirilmelidir. Ayrıca, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi dahil olmak üzere birçok Birleşmiş Milletler organının özellikle de devletlerin terörizme yanıt verirken insan hakları yükümlülüklerini dikkate

⁵⁴ United Nations Security Council (UNSC) Resolution 1546, UN. Doc. S/RES/1546 (08.06.2004). <https://digitallibrary.un.org/record/523025?v=pdf>, Erişim Tarihi: 11.04.2024.

⁵⁵ Heike Krieger, "After Al-Jedda: Detention, Derogation and an Enduring Dilemma," *Military Law & Law of the War Review* 50, No. 3-4 (2011): 425.

⁵⁶ House of Lords, *Al-Jedda v. Secretary of State for Defence*, (2007) UKHL 58, para. 60.

⁵⁷ *Al-Jedda*, Court of Appeals, para. 77.

almaları gerektiğine dair çok sayıdaki beyan ve kararının Uluslararası Adalet Divanı tarafından göz ardı edildiği ifade edilmiştir⁵⁸.

IV. YÜKÜMLÜLÜKLERDEN KAYNAKLANAN ÇATIŞMALAR BAKIMINDAN 103. MADDENİN MAHİYETİ

A. Üstünlük Koşuluna Atıfta Bulunan Uluslararası Antlaşmalar

Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerin üye devletlerin taraf olduğu diğer antlaşmalardan doğan sorumluklardan üstün olduğu meselesi, diğer bazı uluslararası antlaşmalar tarafından da teyit edilmiştir. Böylece üye devletlerce taraf olunan bu antlaşmalar, bir bakıma tarafları nezdinde 103. madde bağlamında herhangi bir çatışmanın mümkün olmayacağını da garanti etmiştir.

1948 tarihli Amerikan Devletleri Örgütü Antlaşması 131. maddesi kapsamında bu antlaşmanın hiçbir hükmünün, üye devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması kapsamındaki hak ve yükümlülüklerine halel getirecek şekilde yorumlanamayacağı ibaresi yer almaktadır⁵⁹. Benzer şekilde Kuzey Atlantik Antlaşması'nın⁶⁰ 7. maddesinde şu hükme yer verilmiştir: “Antlaşma, Birleşmiş Milletler üyesi olan Tarafların Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca sahip oldukları hak ve yükümlülüklerini veya Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki temel sorumluluğunu herhangi bir şekilde etkilemez ve etkilediği şekilde yorumlanamaz”⁶¹. Yine Dünya Ticaret Örgütü ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması'nın çeşitli düzenlemelerinde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın üstün gelen niteliğine işaret edilmiştir⁶².

⁵⁸ Christine Chinkin, “Jus Cogens, Article 103 of the UN Charter and Other Hierarchical Techniques of Conflict Solution,” *Finnish Yearbook of International Law* 17 (2006): 77.

⁵⁹ Charter of the Organization of American States (signed 30.04.1948, entered into force 13.12.1951) 119 UNTS 3.

⁶⁰ North Atlantic Treaty (signed 04.04.1949, entered into force 24.08.1949) 34 UNTS 243.

⁶¹ Kuzey Atlantik Antlaşması Türkçe Metni. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, Erişim Tarihi: 31.10.2023.

⁶² Multilateral Agreement on Trade in Goods (signed 15.04.1994, entered into force 01.01.1995) 1867 UNTS 187, art 21(c); General Agreement on Trade in Services (signed 15.04.1994, entered into force 01.01.1995), 1869 UNTS 183, art 14bis; Agreement on Trade- Related Aspects of Intellectual Property Rights (signed 15.04.1994, entered into force 01.01.1995) 1869 UNTS 299, Art. 73(c). Akt. Liivoja, 605.

Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'ye de 103. madde birebir yansıtılmıştır⁶³. Devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması uyarınca üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirmeleri konusundaki yedinci ilke, 103. maddenin lafzından hareketle uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerin Birleşmiş Milletler üyelerinin Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan doğan yükümlülükleri ile çeliştiği durumlarda, Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin geçerli olacağını teyit etmiştir⁶⁴.

B. Uluslararası Antlaşmalar Hukuku

1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi⁶⁵ bazı maddelerinde 103. maddenin öngördüğü üstünlük koşuluna bazı maddelerinde de doğrudan Birleşmiş Milletler Antlaşması bağlamında doğan sorumluluklara atıfta bulunmuştur⁶⁶. Sözleşme; öncelikle giriş kısmında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda vücut bulan milletlerarası hukuk ilkelerini hatırlatmayı ve Antlaşmada belirtilen amaçları yani milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etme, milletler arasında dostane ilişkiler geliştirme ve iş birliğinin sağlanmasını ileriye götürmeyi birer yükümlülük olarak kabul etmiştir.

Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, uluslararası antlaşmaların düzenlenmesinde Birleşmiş Milletler Antlaşması ile kabul edilen ilkelere riayet edilmesini öngörmesinin dışında, 30. maddesinde doğrudan üstünlük koşuluna atıfta bulunmuştur⁶⁷. Aynı konuda birbirini takip eden uluslararası antlaşmaları düzenleyen 30. maddeye göre uluslararası antlaşmaların ihtilafında başvurulacak Viyana rejimlerinden, Birleşmiş Milletler

⁶³ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations: United Nations General Assembly (UNGA) Resolution 2625(XXV), 25th. Sess., U.N. Doc. A/RES/2625(XXV) (24.10.1970). https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf, Erişim Tarihi: 31.10.2023.

⁶⁴ Michael C. Wood, "Detention During International Military Operations: Article 103 of the UN Charter and the Al-Jedda Case," *Military Law & Law of the War Review* 47, No. 1-2 (2008): 146.

⁶⁵ 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi olarak kısaltılacaktır.

⁶⁶ Vienna Convention on the Law of Treaties (opened for signature 23.05.1969, entered into force 27.01.1980) 1155 UNTS 331.

⁶⁷ Klabbers, 60.

Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükler hariç tutulmuş başka bir ifade ile Antlaşmanın istisnai niteliği mahfuz kılınmıştır⁶⁸.

1986 tarihli Devletler ve de Uluslararası Örgütler ya da Uluslararası Örgütler Arasındaki Antlaşmalar Hukuku Viyana Sözleşmesi⁶⁹ yine giriş kısmında Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın temel prensiplerine riayet edilmesi gerekliliğini teyit etmiştir⁷⁰. 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi'ne paralel şekilde aynı konuda birbirini takip eden uluslararası antlaşmaların uygulanmasına ilişkin 30. maddede devletlerin taraf olduğu antlaşmaların birbiri ile çatışması durumunda başvurulacak birtakım rejimler öngörürken 6. fıkrasında doğrudan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda yer alan üstünlük koşuluna referansta bulunmuştur. Fıkraya göre Birleşmiş Milletler Antlaşması altındaki yükümlülükler ile bir antlaşmadan doğan yükümlülüklerin çatışması durumunda, Antlaşmadan doğan yükümlülükler üstün gelecektir.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kendisinden kaynaklanan yükümlülüklerle diğer uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler arasında yaşanabilecek muhtemel bazı çatışmalar uluslararası antlaşmalar hukukuna özgü birtakım prensipler kullanılarak da bertaraf edilebilir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden evvel üye devletlerin taraf olduğu uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle, Antlaşmanın işletilmesinden doğan yükümlülükler arasında çatışma çıkması durumunda "*lex posterior derogat legi priori*" kuralına başvurmak gerekir⁷¹. Birleşmiş Milletler Antlaşması daha sonra düzenlendiği için önceki antlaşmadan doğan yükümlülükler San Francisco Konferansında da rıza verildiği üzere *ipso facto* yürürlükten kalkacaktır⁷².

Birleşmiş Milletler organlarının uygulamalarına ilişkin ek birinci raporun kapsadığı 1954-1955 yılları arasındaki periyotta Birleşmiş Milletler organları

⁶⁸ Dinah Shelton, "Normative Hierarchy in International Law," *American Journal of International Law* 100, No. 2 (April 2006): 311.

⁶⁹ 1986 tarihli Viyana Sözleşmesi olarak kısaltılacaktır.

⁷⁰ Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations (opened for signature 21.03.1986, not in force) 25 ILM 543.

⁷¹ Hans Kelsen, *The Law of the United Nations: A Critical Analysis of Its Fundamental Problems* (London: Stevens & Sons Limited, 1951), 112.

⁷² The United Nations Conference on International Organization (UNCIO), "Summary Report of Sixth Meeting of Coordination Committee." içinde *Documents of the United Nations Conference on International Organization San Francisco* (New York: United Nations Information Organization, 1945), 602-603.

tarafından 103. maddeye yapılan başvurulardan biri de bu durumla ilişkilidir⁷³. Genel Kurulun dokuzuncu oturumunda⁷⁴ “*Kıbrıs Adası nüfusu ile ilgili olarak halkların eşit hakları ve kendi kaderlerini tayin ilkesinin Birleşmiş Milletler himayesinde uygulanması*” söz konusu olmuş ve temsilciler 103. maddeye bu bağlamla atıfta bulunmuştur⁷⁵. Diğer taraftan üye devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması’nı onaylayarak kendi kaderini tayin ilkesine riayet edeceği şeklindeki sözleşmeye dayalı yükümlülüğü üstlendikleri, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 1923 tarihli Lozan Antlaşması’ndan daha yeni tarihli bir antlaşma olduğu ve 103. madde uyarınca herhangi bir çatışma durumunda Birleşmiş Milletler Antlaşması maddelerinin üstünlük arz edeceği teyit edilmiştir.

C. Rastlantısal Uyuşmazlıklar

Esasa ilişkin uyumsuzlukların; Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın muahhar niteliği ve üye devletlerin, Antlaşmanın öngördüğü uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını amaçlayan rejimden çıkamayacağını garanti eden tabiatı sebebiyle imkânsız olduğu düşünüldüğünde rastlantısal bazı uyumsuzlukların varlığından söz edilir. Liivoja, öncelikle Güvenlik Konseyi kararlarının var olan ticari veya diplomatik antlaşmalarla çelişmesi gibi tesadüfi tutarsızlıklara işaret etmekte ve çok az devletin, Birleşmiş Milletler organlarının kararlarından kaynaklanan yaptırımların, söz gelimi bu kararlarla çatışan bir ticaret anlaşmasının hükümsüz ve geçersiz olmasına neden olduğunu kabul edeceğini savunmaktadır. Daha ziyade, Birleşmiş Milletler

⁷³ Repertory, Supplement I, Vol. II (1954-1955): 411, para. 1.

⁷⁴ United Nations General Assembly (UNGA) Resolution 814(IX), 9th Sess., U.N. Doc. A/RES/814(IX) (17.12.1954).
<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/095/49/pdf/nr009549.pdf?token=SeVMkg9U01ydHNB0PG&fe=true>, Erişim Tarihi: 04.03.2024.

⁷⁵ Ayrıca 103. maddeye Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri’nin taslakları ile ilgili olarak da atıfta bulunulmuştur. Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi taslağının beşinci maddesine “*Bu sözleşmedeki hiçbir hüküm Birleşmiş Milletler organlarının, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda belirtilen yetki ve işlevlerinden herhangi bir şekilde ödün verildiği şeklinde değerlendirilemez.*” şeklinde bir paragraf ekleme teklifinde bulunulmuştur. Ancak bu teklif maddenin kapsamı göz önünde bulundurularak gereksiz olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir. United Nations General Assembly Official Records, “Annotations on the text of the draft International Covenants on Human Rights”, Annexes, 10th. Sess., Agenda Item 28 (Part II), Document A/2929 (01.07.1955): 26. https://www2.ohchr.org/english/issues/opinion/articles1920_iccpr/docs/a-2929.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2024.

organlarının yaptırımları geçici bir eylem olarak görülmektedir ve bu nedenle kalıcı hukuki sonuçlar doğurmaları anlamsız olacaktır⁷⁶.

Nitekim Koskenniemi de Uluslararası Hukuk Komisyonunun uluslararası hukukun parçalanmasına ilişkin raporunda Birleşmiş Milletler Antlaşması kapsamındaki bir yükümlülük ile başka bir yükümlülük arasında çıkacak çatışmanın tamamen *ad hoc* bir şekilde ortaya çıkabileceğine işaret etmiştir. Burada *ad hoc*, plansız/rastlantısal anlamında kullanılmıştır. Rapora göre Lockerbie davasında yaşanan da budur zira antlaşma taslağını hazırlayanların böyle bir çatışma tasarlayacaklarını düşünmek anlamsız olacaktır. Teleolojik bir perspektiften bakıldığında 103. maddeye ilişkin daha iyi bir görüş benimsenebilir. 103. madde Birleşmiş Milletler Antlaşması yükümlülüklerinin etkili bir şekilde yerine getirilmesini sağlamaya yönelik bir araç olarak görülmeli, diğer antlaşma rejimlerini, çatışma ne kadar tesadüfi olursa olsun, ortadan kaldıran bir araç olarak yorumlanmamalıdır⁷⁷.

D. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Tadil Edilmesi

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kısıtlı olsa da tadil edilmeye konu olabilecek alanları mevcuttur zira Antlaşmanın 108 ve 109. maddeleri doğrudan Antlaşmada yapılacak değişiklikler ve Antlaşmanın gözden geçirilmesi ile ilişkilidir. Bu durumda Antlaşmanın tadili büsbütün yasaklanmış değildir ancak bu yalnızca ilgili hükümlerde öngörülen sistematikte uyumlu bir biçimde yapılabilir. Bu süreç Güvenlik Konseyinin tüm daimî üyelerinin değişikliği onaylaması koşulunu da içermektedir. Birleşmiş Milletler üye devletlerinin aralarında yaptıkları diğer uluslararası antlaşmalar yoluyla yapılamaz⁷⁸.

Güvenlik Konseyindeki daimî üyeler arasındaki doğu-batı geriliminden kaynaklanan dinamizm, Antlaşmanın kendisi tarafından öngörülen tadil prosedürüne uymayı güçleştirdiğinden, geçmişte üyelerin uluslararası antlaşmaların değiştirilmesindeki genel kuralları benimsedikleri görülmüştür⁷⁹. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 39. maddesi antlaşmalarda yapılacak değişikliklerin, taraflar arasında yapılacak başka bir antlaşma ile mümkün olduğuna dair genel kuralı kodifiye etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı Namibya ile ilgili danışma görüşünde bu gayri

⁷⁶ Liivoja, 596, dipnot 4.

⁷⁷ International Law Commission, 171, para. 335.

⁷⁸ Kelsen, 112.

⁷⁹ Fassbender, 599.

resmî değişiklik sürecini onayladığını belirtmiştir⁸⁰. Divan, Güvenlik Konseyinin Birleşmiş Milletler üyeleri tarafından “*genel olarak kabul edilen*” kararları, daimî üyelere birinin yokluğuna rağmen kabul etme uygulamasını desteklemiştir. Antlaşma hukukunun genel ilkelerine dayanan bu gayri resmi değişiklik süreci, zorunlu olarak Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın bir uluslararası antlaşma olarak nitelendirilmesine dayanmaktadır⁸¹.

E. Birleşmiş Milletler Antlaşması’na Taraf Olmayan Devletlerin Yükümlülükleri

Birleşmiş Milletler Antlaşması’na taraf olmayan devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler ile Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin çatışması durumu, Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 26. maddesi yani “*Yürürlükteki her antlaşma ona taraf olanları bağlar*” ibaresi ile birlikte düşünülmelidir. Aynı zamanda uluslararası antlaşmalar hukukunun temel prensiplerinden biri de olan “*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*” ilkesine rağmen uluslararası barış ve güvenliğin tayini meselesi ve Birleşmiş Milletler Antlaşması’na neredeyse bütün devletlerin taraf olduğu gerçeği, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nı istisnai kılmaktadır⁸².

Söz konusu özel tabiat, 2. maddenin 6. fıkrasında da açıkça belirtilmiştir: “*Örgüt, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan devletlerin de uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlar.*” Yani Antlaşmanın kendisi zaten taraf olmayan devletleri iş birliğinde bulunmakla yükümlü hale getirmiştir⁸³. Elbette pratikte bu önermeyi doğrulamak zordur çünkü kuvvet kullanma yasağı gibi Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda yer alan ve taraf olmayan devletleri de bağlayabilecek temel ilkeler büyük oranda zaten uluslararası teamül hukuku kurallarının da bir parçasıdır ya da *jus cogens* kurallar sebebiyle bu kadar güçlüdür⁸⁴.

⁸⁰ *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (Southwest Africa) Notwithstanding Security Resolution 276*, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1971, para. 22. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.

⁸¹ Constance Jean Schwindt, “Interpreting the United Nations Charter: From Treaty to World Constitution,” *University of California Davis Journal of International Law & Policy* 193, No. 6 (2000): 205.

⁸² Schwindt, 208.

⁸³ Fassbender, 584.

⁸⁴ Bernhardt, 1298.

Antlaşmaya taraf olmayan devletler bünyesinde doğan yükümlülükler konusu Güvenlik Konseyi kararları vasıtasıyla daha iyi test edilebilir niteliktedir. İsviçre, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na taraf olmazdan evvel Güvenlik Konseyinin çeşitli kararlarından doğan yükümlülükleri yerine getirirken, diğer devletlere en az bir üye devlet kadar iştirak etmiştir. Nitekim Güvenlik Konseyi de bazı kararlarında “*tüm üye devletler*” ibaresi yerine “*tüm devletler*” ibaresini kullanmış, böylece üye olmayan devletleri de kararlarını uygulamaya çağırmıştır⁸⁵. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu Birleşmiş Milletlerin korumaya çalıştığı değerlerin hassasiyetinden kaynaklanmaktadır⁸⁶.

Üye olmayan devletler için Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın resmi olarak bağlayıcılık ifade etmemesi gerekliliği “*res inter alios acta, aliis nec nocet nec prodest/bir sözleşme sözleşmeye taraf olmayanları etkileyemez*” doktrini ile de açıklanabilir⁸⁷. Olayların normal seyrinde, üye devletler 103. maddeye dayanarak üye olmayan devletlere karşı antlaşma yükümlülüklerini yerine getirme yükümlülüğünden kendilerini kurtaramamalıdır. Koskenniemi'nin de ifade ettiği üzere güçlü bir doktriner görüş, en azından Birleşmiş Milletler üyeleri için, Antlaşma yükümlülüklerinin çatışan yükümlülükler üzerindeki mutlak önceliğini teyit etme eğilimindedir ve çatışmanın karşı tarafında Birleşmiş Milletler üyesi olmayan bir devletin bulunması önemsizdir⁸⁸.

V. DEVLETLERİN DİĞER ANTLAŞMALARDAN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ İHLAL ETMESİNDEN KAYNAKLANAN SORUMLULUK

A. Kolektif Tedbirlerin İhdasında Uyumun Gözetilmesi

Birleşmiş Milletler organlarının 103. Maddeye ilişkin uygulamalarına dair koleksiyonuna göre, Genel Kurul tarafından 377(V) sayılı karar⁸⁹ ile kurulan Kolektif Tedbirler Komitesi, biri siyasi tedbirleri diğeri ekonomik ve

⁸⁵ United Nations Security Council (UNSC) Resolution 1343(2001), U.N. Doc. S/RES/1343(2001) (07.03.2001), para. 22.

⁸⁶ Kelsen, 114.

⁸⁷ Lord Arnold McNair, *The Law of Treaties* (Oxford: Oxford University Press, 1961), 218.

⁸⁸ International Law Commission, 175, para. 343.

⁸⁹ United Nations General Assembly (UNGA) Resolution 377(V), Uniting for Peace, 5th Sess., U.N. Doc. A/RES/377(V) (03.11.1950). [https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf), Erişim Tarihi: 11.04.2024.

mali tedbirleri değerlendirmek üzere iki alt komite oluşturmuştur. Her iki alt komitenin asıl Komiteye sunduğu raporda, Birleşmiş Milletler tarafından alınan kolektif tedbirlerin uygulanmasının devletlerin diğer hukuki yükümlülükleri üzerindeki etkisine ilişkin bölümlere yer verilmiştir. Siyasi Tedbirleri İnceleme Alt Komitesi raporunda, Birleşmiş Milletler organlarının tavsiyelerinin veya kararlarınının 103. madde kapsamındaki olası etkileri konusunun, yalnızca münferit meseleler için ve bu meselelere ilişkin koşullar ışığında ele alınabileceğini belirtmiştir. Ekonomik ve Mali Önlemleri İnceleme Alt Komitesinin raporunda, devletlerin Birleşmiş Milletlerce alınan kolektif tedbirleri yerine getirmelerinin bir sonucu olarak diğer uluslararası antlaşmalar kapsamında doğacak olan hukuki yükümlülüklere tabi olmamaları gerektiği yönünde bir ilkeden bahsedilmiştir⁹⁰.

Alt komitelerce sunulan raporların diğer uluslararası antlaşmalardan doğan yükümlülüklerle ilişkin bölümlerin Kolektif Tedbirler Komitesi tarafından değerlendirilmesi esnasında, birbirinden nispeten farklı iki görüş dile getirilmiştir. Komitedeki bazı temsilciler, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen kolektif tedbirlerin üye devletlerce uygulanması sırasında, tarafı oldukları diğer uluslararası antlaşmalar dahilindeki hukuki yükümlülüklerin ihlal edilmesi nedeniyle devletler nezdinde herhangi bir uluslararası sorumluluğun doğmaması gerektiğini savunmuşlardır. Diğer temsilciler ise ihlal dolayısıyla hukuki sorumluluğun mümkün olabileceğini ve Birleşmiş Milletlerin devletleri uluslararası antlaşmalar kapsamındaki hukuki yükümlülüklerini ihlal etmek zorunda bırakmamak için çaba göstermesi gerektiğini düşünmektedir. Yani Birleşmiş Milletler, üye devletlerinin diğer uluslararası antlaşmalardan doğan hukuki yükümlülüklerini gözeterek kararlar almalıdır⁹¹. Ekonomik ve Mali Tedbirler Alt Komitesi yine de Genel Kurul ve Güvenlik Konseyinin, zaman zaman, uygulanması devletlerin diğer uluslararası antlaşmalardan doğan hukuki yükümlülükleriyle bağdaşmayacak kararlar almasının kaçınılmaz olduğu görüşünü paylaştıklarını ifade etmiştir⁹².

Ekonomik ve Mali Tedbirler Alt Komitesinin raporunda geçen, bir bakıma temsilcilerce dile getirilen ikinci görüşü destekler nitelikteki prensibin şu şekilde yeniden ifade edilmesi tavsiye edilmiştir: *“Bu tür kolektif tedbirlerle ilgili olarak, bir üye devletin uluslararası barış ve güvenliği*

⁹⁰ Repertory, Vol. V (1945-1954): 316, para. 5.

⁹¹ Repertory, Vol. V (1945-1954): 316, para. 6.

⁹² Repertory, Vol. V (1945-1954): 317, para. 7.

yeniden tesis etmek amacıyla Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen kolektif bir tedbiri uygulamak için kendisini diğer hukuki yükümlülüklerini ihlal etmek zorunda bulmaması önemlidir.⁹³”

B. Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. Maddenin Bozucu Etkisi

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda düzenlenen üstünlük koşulu, Antlaşmanın doğurduğu yükümlülükler ile uyumsuz yükümlülükler öngören uluslararası antlaşmaları ya da antlaşma maddelerini doğrudan yok hükmünde sayacak şekilde yorumlanmamalıdır⁹⁴. Birleşmiş Milletler Antlaşması dahilinde düzenlenmiş olan *jus cogens* kurallarla uyumsuzluk arz eden herhangi bir uluslararası antlaşma söz konusu değilse otomatik bir hükümsüzlük ya da yok hükmünde kılma halinden bahsedilemez⁹⁵. Zira uluslararası antlaşmalar hukuku kurallarına göre *jus cogens* kuralların hilafında bir uluslararası antlaşmanın düzenlenememektedir. Bu bağlamın dışında, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın diğer uluslararası antlaşmalar üzerinde kendiliğinden bozucu veya askıya alıcı bir etkisi mevcut değildir⁹⁶.

Büyük çoğunluk 103. maddedeki düzenlemenin bir geçerlilik değil öncelik meselesiyle ilişkili olduğu konusunda hemfikirdir. Daha düşük güçteki kural 103. madde kapsamındaki yükümlülüklerle çeliştiği ölçüde yalnızca bir kenara bırakılır. Bu görüş aynı zamanda Uluslararası Hukuk Komisyonunca yapılan Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 30. maddesine ilişkin tartışmalarda da benimsenmiştir. 103. maddenin lafzı, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile çelişen antlaşmaların geçersizliğini değil, Antlaşmanın önceliğini varsaydığını açıkça ortaya koymaktadır⁹⁷. Maddenin lafzında geçen “...üstün gelecektir” ifadesi de gramer açısından daha alt sıradaki hükmün otomatik olarak hükümsüz hale geleceği, hatta askıya alınacağı anlamına gelmemektedir⁹⁸. Madde kelimenin tam anlamıyla, bir

⁹³ Repertory, Vol. V (1945-1954): 317, para. 8.

⁹⁴ Kelsen, 116.

⁹⁵ Kelsen, 117.

⁹⁶ Bernhardt, 1293.

⁹⁷ Sir Humphrey Waldock, “Third Report on the Law Of the Treaties,” *Yearbook of the International Law Commission* 2 (07.07.1964): 36.

⁹⁸ Birleşmiş Milletlerce öngörülen yaptırım rejimlerinin bir sonucu olarak, üye devletlerin ticaret veya sivil havacılık antlaşmaları gibi antlaşmalarını ya da yaptırımın muhatabı devletle olan ve bu antlaşmalardan kaynaklanan ilişkilerini askıya almaları gerekebilir. Antlaşmanın 103. maddesi, üye devletlere bu antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmekten muafiyet sağlamaktadır ancak çatışan bir yükümlülükten dolayı diğer antlaşma

çatışma durumunda, söz konusu üye devletin Antlaşma kapsamındaki yükümlülüklerini ve Antlaşma kapsamındaki yükümlülüklerle uyumlu olduğu ölçüde diğer antlaşmalardan kaynaklanan görevlerini yerine getirmesi gerektiğini söylemektedir⁹⁹.

C. Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. Maddenin Meşrulaştırıcı Etkisi

Birleşmiş Milletler Antlaşması 103. maddenin, üye devletlerin diğer uluslararası antlaşmalardan doğan sorumluluklarını doğrudan ortadan kaldırmadığı düşünüldüğünde, devletler nezdinde taraf oldukları uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan sorumluluklarını ihlal etmelerinin hukuki sonuçlarından bahsetmek mümkün müdür? Ya da 103. maddenin devletlerin diğer yükümlülüklerini ihlal etmesini meşrulaştıran bir etkisi mevcut mudur?

Farklı görüşler ışığında Kolektif Tedbirler Komitesi, üzerinde mutabık kalınan bir metin hazırlamakla görevli olacak bir taslak metin hazırlama grubu oluşturmaya karar vermiştir¹⁰⁰. Görevlendirilen Taslak Grubunun asıl komiteye sunduğu üzerinde mutabık kalınan metinlerde, bir üye devletin uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tesis edilmesi amacıyla Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul tarafından kararlaştırılan ya da tavsiye edilen tedbirleri kendi yetki alanında yerine getirmesi nedeni ile doğacak olan hukuki yükümlülüklerinin ne olacağı sorusu gündeme gelmiştir. Nitekim netice olarak Kolektif Tedbirler Komitesi, bir devletin bu tür tedbirleri alma hakkına sahip olduğu ve bu hakkın –Birleşmiş Milletler Antlaşması’na uygun olarak- devletin diğer uluslararası antlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerini ihmal etmesine karşı dayanak olarak kullanılabileceği sonucuna varmıştır¹⁰¹.

Bu sonuç komitedeki temsilcilerce bazı bakımlardan tartışılmış olsa da tartışma sonucunda, Ekonomik ve Mali Tedbirler Alt Komitesinin bu konudaki raporunda yer alan ifadeler¹⁰², Kolektif Tedbirler Komitesinin nihai

askıya alınmamakta, yükümlülüğün kendisi antlaşmanın askıya alınmasını emretmektedir. Bkz. Nigel D. White ve Ademola Abass, “Countermeasures and Sanctions,” içinde *International Law (Fourth Edition)*, ed. Malcolm D. Evans (Oxford: Oxford University Press, 2014), 556.

⁹⁹ International Law Commission, 170, para. 334.

¹⁰⁰ Repertory, Vol. V (1945-1954): 317, para. 9.

¹⁰¹ Repertory, Vol. V (1945-1954): 317, para. 10.

¹⁰² Repertory, Vol. V (1945-1954): 316, para. 5.

raporuna dahil edilmiştir¹⁰³. Kolektif Tedbirler Komitesinin raporunun V. bölümü, Komitenin varmış olduğu nihai değerlendirmeleri ortaya koymuş ve “*Genel Uygulamada Rehber İlkeler*” başlığı altında şu ifadeye yer vermiştir: “*Devletlerin, Birleşmiş Milletlerin kolektif önlemlerini yerine getirmelerinin bir sonucu olarak antlaşmalar veya diğer uluslararası sözleşmeler uyarınca hukuki yükümlülüklerle tabi tutulmamaları önem arz etmektedir.*” Kolektif Tedbirler Komitesinin bu raporu bir Genel Kurul kararı içerisinde de dahil edilmiştir¹⁰⁴.

Bunun dışında bir devletin, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 103. maddesi dolayısıyla diğer bir antlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirememesi ve bu nedenle uluslararası bir yargılama veya tazminat ödeme durumuyla karşı karşıya kalıp kalmayacağına dair bir uluslararası mahkeme kararından bahsetmek zordur. Devletler genellikle Birleşmiş Milletler Antlaşması ve diğer uluslararası yükümlülükler arasında çıkan çatışmaları diplomatik yollarla veya uluslararası antlaşmaların öngördüğü çözüm mekanizmaları aracılığıyla çözmeye çalışmaktadır.

SONUÇ

Birleşmiş Milletler Örgütünün uluslararası hukuk için ne anlam ifade ettiği meselesi Antlaşmanın 103. maddesinin niteliği hakkındaki değerlendirmelerde ve uluslararası hukukun hiyerarşik yapısına gösterilen yaklaşımlarda anahtar pozisyonundadır. Birleşmiş Milletlerin, kendi amaçları ve hedefleri ile paralel olarak uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülebilirliği ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi adına bir uluslararası kamu düzeni inşa ettiği gerçeği şüphesiz ki geniş bir uzlaşa sağlamaktadır¹⁰⁵. Bu noktada diğer antlaşma rejimlerinin ve uluslararası örgütlerin bu düzene riayet etmesi gerektiğini belirtenlerle birlikte 103. maddeyi yalnızca şekli bir düzenleme olarak değerlendirenler de bulunmaktadır.

¹⁰³ Repertory, Vol. V (1945-1954): 318, para. 12.

¹⁰⁴ United Nations General Assembly (UNGA) Resolution 503/VI(A), Methods which might be used to maintain and strengthen international peace and security in accordance with the Purposes and Principles of the Charter, U.N. Doc. A/RES/503/IV(A) (12.02.1952). <https://digitallibrary.un.org/record/666206>, Erişim Tarihi: 02.03.2024.

¹⁰⁵ Erika de Wet, “Sources and the Hierarchy of International Law: The Place of Peremptory Norms and Article 103 of the UN Charter within the Sources of International Law,” içinde *The Oxford Handbook of the Sources of International Law*, ed. Samantha Besson ve Jean d’Aspremont (Oxford: Oxford University Press, 2018), 637.

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 103. maddesi, üye devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması altındaki yükümlülüklerinin diğer herhangi bir uluslararası antlaşmadan doğan yükümlülüklerinden üstün olduğunu belirtir. Bahsedilen antlaşmaların; sözleşme, misak, statü ya da başka herhangi bir uluslararası yüklenme olarak isimlendirilmesi önemsizdir. Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerin neler olduğu nispeten tartışmalı olsa, üye devletlerin Birleşmiş Milletler cihetinden 103. maddeye ilişkin uygulaması oldukça açıktır ve bu yükümlülüklerini yerine getirmekten ibarettir. Bu, devletlerin Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın hükümleriyle çatışan diğer uluslararası yükümlülükleri göz ardı etme hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yine de 103. madde uygulaması otomatik olarak devletleri diğer antlaşmalardan doğan sorumluluklardan muaf tutmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Antlaşması ile çatışan yükümlülüklerin ihmalinden kaynaklanacak sorumluluk ya da diğer taraf devletler veya ilgili uluslararası mekanizmalarca başvuru şikâyet ve itirazlar, söz konusu antlaşmaların metnine, ilgili uluslararası hukuk normlarına ve pratik uygulamalara bağlıdır. Söz gelimi bir devletin başka bir antlaşmadan doğan sorumluluğunu ihlal etmesi ve bu eylemini Birleşmiş Milletler Antlaşması'na dayanarak haklı göstermesi durumu, mağdur devlet veya devletler tarafından uluslararası tahkime veya başkaca bir uluslararası yargı mekanizmasına konu edilebilir ve mağdur devletler ihlalden doğan zararlarının giderilmesini talep edebilir.

Uygulamada, devletlerin 103. maddeye dayanarak eylemlerini meşrulaştırdığı ve bu eylemler sonucunda başka bir antlaşmayı ihlal ettiği için uluslararası sorumlulukla karşı karşıya kaldığı somut örnekler bulunmaktadır. Ancak bu tür durumlar genellikle diplomatik çözümlerle ele alındığı için, açık bir mahkeme kararıyla sonuçlanmış çok az sayıda örnek mevcuttur. Söz gelimi, Güvenlik Konseyi'nin yaptırımlarının, ikili ticaret anlaşmaları gibi diğer uluslararası yükümlülüklerle çatışması mümkündür. Bu durumlarda devletlerin sorumlulukları genellikle siyasi ve diplomatik arenada ele alınmakta, meseleler devletler arasında uzlaşma yoluyla veya politik mekanizmalarla çözülmekte ve mahkemelere sıkça taşınmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arsava, Ayşe Füsün. "AİHK'nun Konvansiyon Alanı Dışında Uygulanması Kriterleri ve Bu Çerçeve de Doğ an Uluslararası Sorumluluk." *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, No. 2 (2011): 1-25.

- Arsava, Ayşe Füsün. "BM Güvenlik Konseyi Rezolüsyonlarının Yorumu." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 136 (Mayıs-Haziran 2018): 359-394.
- Bernhardt, Rudolf. "Article 103." İçinde *The Charter of the United Nations – A Commentary* Vol. II (2nd ed.), Ed. Bruno Simma, 1290-1302. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Chinkin, Christine. "Jus Cogens, Article 103 of the UN Charter and Other Hierarchical Techniques of Conflict Solution." *Finnish Yearbook of International Law* 17 (2006): 63-82
- Conforti, Benedetto. *The Law and Practice of the United Nations*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2005.
- Constance Jean Schwindt. "Interpreting the United Nations Charter: From Treaty to World Constitution." *University of California Davis Journal of International Law & Policy* 193, No. 6 (2000): 193-216.
- D. White, Nigel ve Ademola Abass. "Countermeasures and Sanctions." İçinde *International Law (Fourth Edition)*, Ed. Malcolm D. Evans, 537-562. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Fassbender, Bardo. "The United Nations Charter As Constitution of the International Community." *Columbia Journal of Transnational Law* 36, No. 3 (1998): 529-619.
- Goodrich, Leland M. ve Edvard Isak Hambro. *Charter of the United Nations: Commentary and Documents*. Boston: World Peace Foundation, 1946.
- International Law Commission. "Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law, Report of the Study Group of the International Law Commission Finalized by Martti Koskenniemi." UN Doc. A/CN.L.682 (ILC Report on Fragmentation) (13.04.2006).
- Istrefi, Kushtrim. "The Application of Article 103 of the United Nations Charter in the European Courts: The Quest for Regime Compatibility on Fundamental Rights." *European Journal of Legal Studies* 5, No. 2 (Winter 2012): 100-117.
- Kelsen, Hans. *The Law of the United Nations: A Critical Analysis of Its Fundamental Problems*. London: Stevens & Sons Limited, 1951.
- Kitharidis, Sophocles. "The Power of Article 103 of the UN Charter on Treaty Obligations." *Journal of International Peacekeeping* 20, No. 1-2 (2016): 111-131.
- Klabbers, Jan. *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
- Kolb, Robert. "Does Article 103 of the Charter of the United Nations Apply Only To Decisions or Also To Authorizations Adopted By the Security Council?" *Zeitschrift für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht* 64, No. 1 (2004): 21-35.

- Krieger, Heike. "After Al-Jedda: Detention, Derogation and an Enduring Dilemma." *Military Law & Law of the War Review* 50, No. 3-4 (2011): 419-446.
- Lauterpacht, Hersch. "The Covenant as the Higher Law." *British Yearbook of International Law* 17 (1936): 54-65.
- Liivoja, Rain. "The Scope of the Supremacy Clause of the United Nations Charter." *International and Comparative Law Quarterly* 57, No. 3 (2008): 583-612.
- McNair, Lord Arnold. *The Law of Treaties*. Oxford: Oxford University Press, 1961.
- Orakhelashvili, Alexander. "The Impact of Peremptory Norms on the Interpretation and Application of United Nations Security Council Resolutions." *The European Journal of International Law* 16, No.1 (2005): 59-88.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk (Gözden Geçirilmiş 12. Baskı)*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap (13. Bası)*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Shelton, Dinah. "Normative Hierarchy in International Law." *American Journal of International Law* 100, No. 2 (April 2006): 291-323.
- Talmon, Stefan. "The Security Council as World Legislature." *American Journal of International Law* 99, No. 1 (2005): 175-193.
- The United Nations Conference on International Organization (UNCIO). *Documents of the United Nations Conference on International Organization San Francisco*. New York: United Nations Information Organization, 1945.
- Tütüncü, Ayşe Nur. *Milletlerarası Adalet Divanı Kararları (1990-2007)*. İstanbul: Beta Yayınları, 2008.
- Waldock, Sir Humphrey. "Third Report on the Law Of the Treaties." *Yearbook of the International Law Commission* 2 (07.07.1964).
- Wet, Erika de. "Sources and the Hierarchy of International Law: The Place of Peremptory Norms and Article 103 of the UN Charter within the Sources of International Law." İçinde *The Oxford Handbook of the Sources of International Law*, Ed. Samantha Besson ve Jean d'Aspremont 626-641. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- Wood, Michael C. "Detention During International Military Operations: Article 103 of the UN Charter and the Al-Jedda Case." *Military Law & Law of the War Review* 47, No. 1-2 (2008): 139-166.
- Wood, Michael C. "The Interpretation of Security Council Resolutions." *Max Planck Yearbook of United Nations Law* 2, No. 1 (1998): 73-95.